

Nova Caledònia, el Sàhara Occidental, Gibraltar i les Illes Malvines són els territoris que presenten més problemes de descolonització.

Els territoris més conflictius per a la descolonització

Amb característiques diverses però amb un lligam evident: la conflictivitat que presenta la seva descolonització encara no efectiva. Són els territoris de Nova Caledònia, el Sàhara Occidental, Gibraltar i les Illes Malvines.

Nova Caledònia: una alternativa pactada. La qüestió de Nova Caledònia continua figurant a la llista de territoris no autònoms. La tasca de les Nacions Unides consisteix a fer el seguiment de l'aplicació de l'anomenat Acord de Nouméa del maig del 1998, que organitzava el ple exercici de l'autodeterminació al llarg d'un període transitori.

L'arxipèlag té importants desequilibris econòmics i socials entre les diferents illes que el conformen, però l'element clau de la desestabilització de la seva població, que inclou fins i tot períodes violents, radica en la seva composició i en l'enfrontament entre els grups majoritaris, uns partidaris de la independència i els altres simpatitzants de la integració a França.

Segons dades del 1996, Nova Caledònia tenia 196.836 habitants, amb la següent composició: el 42,5% eren canacs (indígenes melanesis); el 37,1%, caldotxes (d'origen europeu, fonamentalment francesos); el 8,4%, walisians; el 3,8%, polinesis; i el 8,2%, d'altres orígens ètnics (sobretot indonesis i vietnamites). L'idioma oficial és el francès, i a més es

parlen aproximadament 28 dialectes melanesis i polinesis.

L'Acord de Nouméa, que va significar l'estabilització de les illes, es va firmar entre el Govern francès, el proindependentista Front d'Alliberament Canac i Socialista, i l'Agrupació Pro-Caledònia en la República Francesa, de tendència integracionista. Segons aquest acord, les parts de Nova Caledònia van optar per una solució negociada i per l'autonomia gradual de França, en lloc de celebrar immediatament un referèndum sobre la seva situació política. L'autonomia gradual, amb la transferència de poders de França, es va iniciar el 2000 i està previst que es completi en un termini d'entre quinze i vint anys, moment en què la població es pronunciarà sobre el seu estatut definitiu, o bé a favor de la independència o bé d'una forma d'estat associat.

Cal assenyalar també que, prèvia modificació de la Constitució francesa, es va organitzar un referèndum a Nova Caledònia sobre l'Acord de Nouméa, en el qual va participar el 74% del cens electoral, el 72% del qual es va manifestar a favor de l'Acord. Per part francesa, l'Acord s'incorpora a la seva legislació i a partir d'aquest moment Nova Caledònia deixa de ser considerada territori d'ultramar i el Govern de França la descriu com "una col·lectivitat *sui generis*, que té institucions creades únicament per al seu territori i a la qual es transferiran de ma-

nera gradual però irreversible algunes funcions d'estat".

La colònia es troba, així, davant d'una solució pactada, no exempta de dificultats en la implantació de la nova estructura política i de l'organització econòmica i de serveis, però ofereix expectatives de viabilitat.

El Sàhara Occidental: el manteniment de la pau i la seguretat internacional. La coneguda com a "qüestió del Sàhara Occidental" és l'únic cas, després que el Timor Est hagués assolit la independència, que es manté formalment sota la confluència de dos àmbits de competència de les Nacions Unides: l'aplicació del principi d'autodeterminació dels pobles colonials i la responsabilitat que té l'Organització en el punt nuclear del seu sistema de mantenir la pau i la seguretat internacional. La doble dimensió de la qüestió explica –però no justifica– la situació en què es troba actualment el conflicte i el tractament que rep de la comunitat internacional.

En síntesi, el conflicte –perquè realment es tracta d'un conflicte internacional, amb posicions aparentment irreconciliables– gira a l'entorn de tres qüestions que tot seguit passem a detallar.

La primera fa referència a les parts que participen en la controvèrsia. Si bé es tracta d'una descolonització pendent, la potència colonial, Espanya, ja va declinar les seves responsabilitats el novembre del 1975, amb el tractat internacional conegut com a Acord Tripartit de Madrid. Formalment va manifestar a les Nacions Unides que posava fi a les seves responsabilitats el febrer del 1976. Es va arribar a aquest punt després del rocambolesc procés iniciat el 1955, amb l'entrada d'Espanya a l'ONU, que té com a característica recurrent, durant el període que abraça més de vint anys, la manca d'adequació als paràmetres imposats per l'ordre internacional establert a la Carta de les Nacions Unides.

Primerament, Espanya va proclamar que no tenia territoris no autònoms, sinó que la seva organització territorial tenia

La coneguda com a "qüestió del Sàhara Occidental" és l'únic cas, després que el Timor Oriental hagi assolit la independència, que es manté sota dos àmbits de competència de l'ONU: l'aplicació del principi d'autodeterminació dels pobles colonials i la responsabilitat que tenen les Nacions Unides de mantenir la pau i la seguretat internacional.

“provincias de ultramar”, raó per la qual no estava obligada a transmetre informació a les Nacions Unides. Després, quan ja no podia sostenir aquesta posició i va començar a mostrar-se sensible a les obligacions que li imposava la seva condició de membre de l'Organització, va néixer un nou conflicte entre Espanya i el Marroc. El Govern d'aquest país afirma que el territori del Sàhara forma part del seu territori i, per tant, havia de passar a la seva sobirania. En aquest moment no sols no es va tractar més que tímidament la qüestió davant del Consell de Seguretat sinó que, a més, el Marroc va propiciar que l'Assemblea General de les Nacions Unides sol·licités una opinió consultiva al Tribunal Internacional de Justícia. Aquesta fase del procés es va resoldre, coincidint amb la mort del general Franco, amb l'esmentat Acord Tripartit de Madrid, en el qual Espanya, sota l'absència absoluta de cobertura jurídica internacional, es va desentendre de l'afer i va cedir l'administració del territori al Marroc i a Mauritània, per bé que aquest darrer país se'n va retirar el 1979.

A partir d'aquest moment el poble sahrauí, organitzat políticament i militarment a través del Front Polisario, va proclamar la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD) i va començar la guerra amb les forces armades marroquines.

La segona qüestió gira entorn del desenvolupament de la contesa, que es concreta en l'ocupació militar progressiva de gran part del territori per l'exèrcit marroquí. A més, es construeixen murs d'arena. Aquest període, singularment, encara que hi havia un conflicte clar entre els dos exèrcits, no va figurar en l'agenda del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, competent en la matèria. El tema del Sàhara Occidental va continuar tractant-se en l'àmbit de la descolonització, i per tant en el Comitè dels Vint-i-quatre, l'organisme encarregat de l'aplicació de la Declaració sobre la concessió de la independència dels països i pobles colonials. El tractament del conflicte es va mantenir en l'Organització per a la Unitat Africana. No va ser fins al 1991 que es va publicar l'anomenat Pla d'Arranjament –auspiciat per l'Organització per a la Unitat Africana i l'ONU– i

que en principi va ser acceptat per ambdues parts. La manifestació concreta d'aquest pla va ser l'alto el foc del 1991, que imposava l'acantonament de les tropes a ambdós costats del mur i el desplegament d'una operació de manteniment de la pau (MINURSO, la Missió de les Nacions Unides pel Referèndum al Sàhara Occidental).

Aquesta ocupació militar –entesa per la part marroquina com un fet legítim en l'exercici de la seva sobirania per tal de preservar la seva integritat territorial, que, segons el seu Govern, abraça tot el territori saharià–, va tenir, a més de les militars, dues conseqüències d'importància directa per a l'exercici de l'autodeterminació. D'una banda, la instal·lació de ciutadans marroquins en el territori, amb l'objectiu clar de canviar la composició de la població, amb possibles efectes directes en un referèndum d'autodeterminació. D'altra banda, aquesta ocupació militar va permetre al Marroc aprofitar-se dels recursos naturals del territori, incloent-hi els espais marins: explotació dels recursos pesquers i dels petrolífers, en fase d'exploració, a banda de la tradicional extracció de fosfats. De manera singular no es va produir cap manifestació ni qualificació pels òrgans de les Nacions Unides sobre la necessitat d'aplicar el quart conveni de Ginebra sobre dret humanitari bèl·lic, que és el dret aplicable a les situacions d'ocupació militar i el que regula els temes assenyalats. Així s'ha fet en altres casos d'ocupació militar, com el de Timor Est per part d'Indonèsia o el de territoris palestins per Israel, on darrerament s'ha recorregut també a la tècnica del mur, en aquest cas no d'arena, sinó de ciment armat.

La tercera qüestió es relaciona amb l'exercici d'autodeterminació pel poble sahrauí, que, en la seva gran majoria, es troba desplaçat en el camp de refugiats de Tinduf, en territori algerià. Aquesta població sobreviu gràcies a la solidaritat internacional, fonamentalment no-governamental, i amb escassa incidència en els programes de cooperació amb el desenvolupament tant estatals com multilaterals.

La perversió de la situació del poble sahrauí és que, tot i ser titular del dret d'autodeterminació –en absència d'una

El ministre britànic d'Afers Exteriors, Jack Straw (amb ulleres), camina per Gibraltar envoltat de ciutadans de la Roca poc abans d'entrevistar-se amb el ministre principal d'aquesta colònia, Peter Caruana, el maig del 2002. El contenció que afecta l'estat espanyol i la Gran Bretanya amenaça d'eternitzar-se.

Les Illes Malvines, per a l'Argentina, són seves per sobirania. Per a la Gran Bretanya és un territori d'ultramar i vol un aprofundiment en l'autogovern. Malgrat això, i deixant de banda les conseqüències de la guerra del 1982, les relacions mútues es mantenen dins dels paràmetres de les anomenades "relacions amistoses"

potència colonial que assumeixi la seva representativitat internacional—, ha de fer valdre els seus drets enfront de la potència ocupant. Això significa que el Marroc vol participar en l'organització del referèndum d'autodeterminació previst en el Pla d'Arranjament. Per això el punt inicial del procés electoral, és a dir, la configuració del cens de votants, ha estat un element paralitzant. El complicat mecanisme d'identificació i de revisió del cens provisional han provocat la inactivitat absoluta de la unitat electoral de la MINURSO, que ha fet les maletes i ha enviat els seus arxius a Ginebra.

Els elements jurídics de la qüestió del Sàhara Occidental han cedit enfront dels components polítics, com mostren les decisions que ha pres el Consell de Seguretat. Actualment, el procés negociador gira a l'entorn de les propostes de James Baker formulades en el Pla de pau per a la lliure determinació del poble del Sàhara Occidental. La línia d'actuació proposada estableix un període màxim de cinc anys, qualificat de transitori, en el qual s'establiria un règim d'autonomia local, el Marroc mantindria la representació exterior i la defensa del territori, es repatriarien els refugiats al seu lloc d'origen i es celebraria un referèndum en què participarien tots els habitants.

Gibraltar i Malvines: autodeterminació i integritat territorial. Els casos que s'inclouen en aquest epígraf corresponen a les conegudes com a qüestió de Gibraltar i qüestió de les Illes Malvines (Falkland). Ambdós tenen en comú una tradicional posició geoestratègica, el primer per estar situat a l'entrada del mar Mediterrani i en l'estret internacional del seu nom, i el segon per la seva situació a l'Atlàntic sud, on, gràcies al sistema de sectors establert en el Tractat Antàrtic, amplia la capacitat d'accés al continent d'aquest nom.

Així mateix, també tenen en comú que les reivindicacions sobre el títol de sobirania que mantenen Espanya i l'Argentina, basats en el principi d'integritat territorial enfront de la potència colonial, Gran Bretanya, es formulen amb anterioritat al règim internacional establert per les Nacions Unides. L'adscripció de Gibraltar a Gran Bretanya arrenca del Trac-

tat d'Utrecht del 1713 i de la guerra de Successió, i ja a mitjan segle XVIII es van iniciar les accions per recuperar el territori. Les illes Malvines són reivindicades per l'Argentina com a part integrant del seu territori, heretada d'Espanya des de la seva constitució com a estat independent.

Finalment, en aquesta enumeració d'elements comuns, és d'especial rellevància el fet que els territoris no posseïen població autòctona. La població de Gibraltar havia sortit de la Roca el 1704 i es va instal·lar a la població de San Roque, mentre que, pel que fa a les Illes Malvines, és difícil establir una població local al principi del segle XIX, tret d'alguna esporàdica unitat militar o d'alguns baleners. La població resident actualment en ambdós casos és d'origen sobrevingut, derivada de la pròpia activitat en el territori per la potència colonial.

D'aquesta manera ens trobem que l'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides ha reconegut el conflicte sobre el títol del territori i insta Espanya i Gran Bretanya, d'una banda, i a aquesta darrera amb l'Argentina, de l'altra, a iniciar negociacions per arribar a una solució.

En la qüestió de les Malvines sembla que les posicions pel que fa al títol són irreductibles; per a l'Argentina, es tracta d'una qüestió de sobirania, mentre que per a la Gran Bretanya es tracta d'un territori d'ultramar i d'una qüestió d'aprofundiment en l'autogovern. Malgrat això, i deixant de banda les conseqüències de la guerra del 1982, les relacions mútues es mantenen dins dels paràmetres de les anomenades "relacions amistoses".

Pel que fa a la qüestió de Gibraltar, les vies de negociació prenen altres viarans, en part derivats de la pertinença d'ambdues parts en conflicte a la Unió Europea i a l'OTAN, i hi ha negociacions obertes sobre la qüestió tant respecte al títol de sobirania —es discuteix la noció de "sobirania compartida"— com a aspectes diversos de cooperació que afecten el benestar de la població i les seves activitats econòmiques.

Anna Badia Martí
Catedràtica de Dret Internacional
de la Universitat de Barcelona